

A zakaj se je bil dvignil drugod tak vihar zoper romantiko v slovstvu? V čem se pravzaprav razločuje romantika od realizma?

Romantikom je poglobitna stvar lastni »jaz«. Romantiki pogrezajo radi ves svet v sebe ter ga podajajo potem prestvarjenega, idealiziranega v svojih umotvorih. Romantikom ni realni svet nič, njim velja samo intuicija.

Jedro realizma zasledimo najlaglje, ako pomislimo, kaj umeva Zola pod umetnostjo. Njemu ni umotvor nič drugega, nego kos narave, kakor jo je videl umetnik s svojim temperamentom. Seveda sili Zola na to, da naj se temperament potisne čimbolj v ozadje, in da naj gleda umetnik kolikor mogoče z objektivnim, nepristranskim očesom svet. A zanimivo je gotovo, da celo Zola priznava, da igra temperament pri vsakem umetniku neko ulogo. Iz tega pa sledi dalje, da je razloček med romantiko in realizmom bolj kvantitativen, nego kvalitativen!...

Svoje misli, svoje prepričanje zna Tavčar še pritajiti, kakor sem omenil gori, govoreč o njegovih povestih iz reformacijske dobe; svojega temperamenta pa ne zataji nikdar! Po žilah vseh Tavčarjevih junakov plove njegova lastna vroča kri, in naj se imenuje junak Tiberius Pannonicus ali Ivan Solncec ali kako drugače!

A pri Tavčarju je še nekaj drugega! Po mojem mnenju je Tavčar lirik skozinskož, in ko bi danes ali jutri prejel debelo knjigo z napisom: »Lirske poezije dr. Ivana Tavčarja«, bi se jaz temu čisto nič ne čudil, pač pa mi je nerešena zagonetka, da se dr. Tavčar nikdar ni bavil s poezijo. Da je Jurčič pustil verze, mi je umevno, kajti on je bil v resnici samo epik.

Nekaj ne bo smel zamolčati, kdor bo pisal kdaj kaj več o Tavčarjevih povestih.

V inozemskem, zlasti nemškem slovstvu sta romantika in nazadnjaštvo skoraj identna pojma. Pri Tavčarju pa zaman iščeš nazadnjaštva; nasprotno, v svojih nazorih je naprednjak skozinskož!

To je poteza v romantiškem značaju Tavčarjevem, katere ne bo prezreti!

Vse napredovanje v slovstvu, kakor drugje, je podobno dviganju in padanju valov... Ekstrem sledi ekstremu; tu val, tam globina, a v nedogledni daljavi se leskeče v prijetnem svitu mirna vodna gladina... In naj se vzpenja val še tako kvišku, in naj zije poleg njega še tako globoko žrelo, val je v zvezi z valom!...

Kakor vlada med Kersnikom in poznejšimi našimi realisti duševno sorodstvo, tako vlada neko sorodstvo med Tavčarjevimi spisi in spisi naših dekadentov (Cankar), naj se ti že tega zavedajo ali ne!

IV. zvezek Tavčarjevih povesti je dično božično darilo, ki bi moralo ležati na mizi vsakega rodoljuba. Pa seveda, tudi čitati bi morali te povesti v vsaki slovenski hiši.

Z.

Dostavek uredništva. To kratko poročilo o IV. zvezku zadoščaj za sedaj. Pričakujemo še vsaj eden zvezek. A kadar izidejo vsi spisi našega znamenitega pisatelja, takrat bo treba obširne studije o slovenskem novelistu Tavčarju. Tako krepko izražena pesniška individualnost, kakršen je on, to brez dvoma zasluži. —

»Slovanska« in »Salonska knjižnica«. Snopič 89.—90. »Slovanske knjižnice« in II. zvezek »Salonske knjižnice«, ki ju je pred kratkim časom izdal podjetni založnik Andrej Gabršček v Gorici, me posebno zanimata, in prebral sem ju z resničnim veseljem.

Ta dvojnati snopič »Slovanske knjižnice« prinaša »Rokovnjače«, narodno igro v petih dejanjih, ki jo je spisal po znanem Jurčičevem-Kersnikovem romanu Fran Govékar, a v drugem zvezku »Salonske knjižnice« je natisnjena slavna žaloigra Williama Shakespearja: »Hamlet, kraljevič danski«, katere prevod je preskrbel Ivan Cankar.

Ko se je osnovalo pred leti v Ljubljani »Dramatično društvo«, je začelo izdajati »Slovensko Talijo«, ki je prinašala daljše in krajše igre večje ali manjše literarne vrednosti. Obilica zvezkov »Slovenske Talije« je danes razširjena po vsej slovenski zemlji, zlasti po onih mnogih krajih, kjer so prejšnje čase navdušenejšje in požrtvovalnejše nego danes na diletantskih odrih uprizarjali igre, budili z njimi narodno zavest in zbuiali med občinstvom zanimanje in ljubezen do dramatiške umetnosti, ki je ležala takrat pri nas še v povojih. Da čujemo danes, ko imamo v Ljubljani tako lepo dramo in opero, ko toliko pišemo in govorimo o gledališču, o njega pomenu in važnosti, ko je to naše gledališče, ki naj bi bilo vsem enako drago in sveto, celo preporno jabolko naših političkih strank, da čujemo torej danes tako ubogo malo, kako z veseljem igrajo lepe naše diletantke in gosposki naši diletantje na čitalniških odrih večje ali manjše igre, mora biti vendar kje vzrok tej zaspanosti in nebrižnosti.

Ker nočem zvrčati krivde niti na tega niti na onega, si mislim, da nimajo naši ljudje kaj igrati. Ves repertoar naših izvenljubljskih odrov je že docela izčrpan, odkar je ustavilo »Dramatično društvo« izdajanje »Slovenske Talije«. Zadnja leta je sicer tiskalo besedila raznim operam, ki pa po mojih mislih nimajo vrednosti za tistega, ki mu ni dana ugodna prilika, da bi šel tudi poslušat opero. Saj imajo običajno libreta ta podedovani greh, da so slaba in sama na sebi brez vrednosti. Dobro bi sicer bilo, da imamo tudi sedaj pri opernih predstavah besedilo v roki. Tiskati bi ga bilo na slabši papir in ga razpečavati za majhne novce, in ljudje bi ga kupovali. —

Bilo bi torej umestno, da priredi novejšje in lahko izvedljive igre, ki jih ima v svoji knjižnici, »Dramatično društvo« za tisk, da tako omogoči pospeševanje dramatiške umetnosti in intenzivnejšo gojitev dramskih predstav po mnogih naših čitalniških odrih. Pa kaj mislite, da si ne upajo igrati navdušeni naši rodoljubi po kmetih tudi večjih iger? Ali niso igrali že v Novem mestu »Požigalčeve hčere« in »Loovodske sirote«, v Mokronogu »Revčka Andrejčka« in »Materinega blagoslova« in drugod Bog znaj kaj še vse? Samo treba je dati našim dramatiškim diletantom-umetnikom kaj v roke, in igrali bodo, da bo kaj!

In potem jih bo vleklo tudi v Ljubljano, in naše gledališče jim bo učilišče.

Naši igralci in naše igralka bi šli tuintam gostovat po slovenski zemlji, bi razvneli s svojim lepim, včasih izbornim igranjem občinstvo in mu zbuiali in krepili zanimanje do gledališča sploh in do ljubljanskega gledališča posebe. Med gledališkimi počitnicami bi se pa odpravilo vse dramsko osebje na umetniško potovanje po slovenski zemlji, in tako gostovanje bi imelo obilo lepih in trajnih uspehov. . . Če se včasih vgnezdijo tuintam nemške potovalne družbe in more z neslanimi burkami slovensko občinstvo, bi bilo po takih krajih pač mesta tudi našim igralcem in igralkam!

Pa to ni stvar, da bi o njej zdaj razpravljaj. Omenil sem jo le mimogrede.

Hvaležni moramo torej biti g. Gabrščeku, da nam je natisnil dramatizovane »Rokovnjače«, ki so imeli lanjsko sezono na našem odru najlepši uspeh.

* * *

4*

Dramatizovati ni lahka stvar. Pisatelj novele ali romana ima široke meje — dejal bi — meje brez mej, kjer se razvija ali ustvarja njegov duh. Dogodke opisuje na dolgo in široko, opisuje njih vzroke, vplive in posledice; opis in popis mu pomagata k popolni karakterizaciji delujočih oseb, z opisom in popisom odpre bralcu pogled v okoliščine in odnošaje — skratka: pripomočkov ima obilo, da udari svojemu delu misleči pisatelj z zadnjo besedo pečat popolnosti, in da stoji bralcu potem, ko zapre knjigo, jasno in umljivo pred dušo vse ono življenje, ki ga je dahn timer pisatelj na papir . . .

A dramatizator je siromak, in njegovo delo ni hvaležno! Kadar gledamo uprizorjeno dramatizovano igro, nam ne pride na um, koliko truda je stalo onega, ki se je lotil dramatizovanja kateregakoli pripovednega spisa, preden je obsežno delo — kakor je to v našem slučaju — preštudiral vsestranski, da ga je predelal in prekrojil tako, da mu precej s prvo uprizoritvijo ne odbije zadnja ura življenja na gledaliških deskah.

Dramatizovati je pa le one romane, v katerih je zakipela pisateljeva pripovedna muza do dramatiških prizorov in afektov. A vzporediti samo te v poglavni vrsti drugega za drugim, pomeni toliko, kakor otrebiti rožni grm nepotrebnih izrastkov ter mu porezati liste in veje, da ostane samo deblo, in da se usujejo cvetovi po tleh . . .

Dramatizatorju je treba iz lastne moči ustvariti tesno vez, ki druž i posamezne prizore, vzete iz romana, v popolno celoto. O čemer govori knjiga, temu mora dati dramatizator mesa in krvi, da stoji živo pred nami na deskah, ki pomenijo življenje.

Vse to omenjam zato, da mi je lažje poudarjati vrline »Rokovnjačev«, kakršne je napisal po romanu Govékar in jih sedaj izdal v Gabrščekovi »Slovanski knjižnici«. Ti so mnogo boljši, nego so bili lanjsko leto tisti, ki so jih igrali. Takrat sem čutil nekako naglico, s katero je vzporedil v dramo Govekar prizore, ki vpijejo v romanu po odru. Ko sem prebral knjigo, sem se prepričal, da je prirejal Govékar »Rokovnjače« za tisk s premislekom in preudarkom. V bistvu ni igre nič izpremenil (kar bi ji bilo tudi kvarno), nego vglobil se je v posameznosti in jim dal znak važnosti in veljavnosti. V tem je ravnal samosvoje, kakor mora dramatizator, ki resno misli pri svojem delu. Glavna skrb mu je bila, da je podaljšal življenje najoriginalnejši, po nje besedi in prirodnem vedenju najzanimivejši osebi v romanu in drami — temu pristnemu slovenskemu kmetišskemu rogoviležu, pretepaču in pijancu — Blažu Mozolu.

Kakor so »Rokovnjači« v celoti kos žalostne zgodovine one »Sturm- und Drangperiode« kranjskega kmeta, ko se mu je zajedlo zavratstvo, ubojstvo in nasilstvo v kri, tako so nam znak talenta, organizacije in neustrašenosti slovenskega kmeta, tako je zlasti Blaž Mozol najvernejša slika našega moža, ki ga je vzgojila priroda sama, ki je živel in deloval po intencijah prirojenih lastnosti, do katerih ni posegla preustvarjajoča roka omikane družbe in vplivne knjige. . . In če ne zavoljo ničesar drugega, je ravno zaradi Blaža Mozola odobravati to Govékarjevo delo in posebe še podaljšek Mozolovega življenja, saj nismo še nikdar videli na slovenskem odru tako nepokvarjene in natančne podobe peščatega kmeta-junaka, tu mislim po brezobzirnem občevanju in nekaki otroškomoški naivnosti odlikujočega se junaka.

Iz istega vzroka je menda Govékar podaljšal tudi drugi del drugega dejanja. Docela drugo lice je dal četrtemu dejanju, ki obsega v prvem delu Mozolovo tragiško smrt, v drugem maščevanje Nandetovo.

O ostalem mi ne kaže govoriti, ker je že gledališki kritik »Zvonov« pisal lanjsko sezono obširneje o »Rokovnjačih« . . .

Skratka: Dramatizatorju sta odprta dva pota: ali vzame iz romana samo jedro in ga uporabi v drami popolnoma po svoje, ali pa napiše dramo, ki se samo naslanja na roman. Govékar je ubral drugi pot, to pa iz pietete do Jurčiča in Kersnika. Tisti, ki poznajo roman — in menda jih ni mnogo, ki bi ga ne! — bodo brali in gledali dramatizovane »Rokovnjače« z isto naslado.

Knjiga je okusno tiskana. Na naslovni strani je slika g. Antona Verovškega v ulogi Blaža Mozola, katerega je igral z mojstrsko realistikó. Če bi igrali »Rokovnjače« na kateremkoli odru — slovenskem ali hrvaškem — bi bil pravi tolmač Mozolov edino g. Verovšek.

* * *

Seveda je najbolje, da se prevajajo tako sloveča dela, kakor je »Hamlet«, iz originala, iz jezika, v katerem so bila pisana. Že tako je težko, prevod spraviti popolnoma v skladje z originalom, toliko bolj je nedostaten prevod prevoda. Da ni prevajanje resnih in globokih del malenkostno in postransko delo, znači že to, da so slavna dela prevajali znameniti možje z isto skrbnostjo — morda še z večjo — kakor bi pisali kaj svojega.

Tudi Cankar ni prevel »Hamleta« iz originala, nego iz nemškega prevoda, ali iz Schleglovega-Tickovega ali iz katerega drugega, tega ne vem. In škoda je, da ni imel pred sabo »Hamleta« v izvirnem jeziku . . . Ali od vsakega ne moremo zahtevati vsega! Bodimo zadovoljni, da imamo sploh »Hamleta« — to je vsekakor naši književnosti na čast in našemu odru v hasek. Kadar ga bomo videli na odru, takrat bo lažje in priličnejše govoriti komurkoli o »Hamletu« kot takem.

Ko sem prebral knjigo, sem dobil vtisk, da je spisal prevod Cankar hitro, tako na vmes, ko se mu ni ljubilo pisati kaj drugega. Če bi hotel biti siten in natančen, bi navedel lahko primere o neenakosti naglasov, oblik, česar pa se je moral Cankar posluževati zavoljo verzov, v katerih je izvečine spisan »Hamlet«. Sploh pa moram priznati, da je prevod lep, da, mestoma celo krasen, da je poln izbranih, vendar mnogoličnih besed, in kdor ume ves prevod, ta je dobro vešč slovenščini, torej jo ima v popolni oblasti tudi prevajalec.

Da se prepričajo bralci sami, koliko soglaša Cankarjev prevod z nemškim prevodom, navajam tu del znamenitega Hamletovega monologa v tretjem dejanju v nemškem in slovenskem jeziku:

Sein oder Nichtsein, das ist hier die Frage:
Ob's edler im Gemüt, die Pfeil und Schleudern
Des wütenden Geschicks erdulden, oder
Sich waffnend gegen eine See von Plagen,
Durch Widerstand sie enden. Sterben — schlafen —
Nichts weiter! — und zu wissen, dass ein Schlaf
Das Herzweh und die tausend Stöße endet,
Die unsers Fleisches Erbtheil — s' ist ein Ziel
Aufs innigste zu wünschen. Sterben — schlafen —

Schlafen! Vielleicht auch träumen! — Ja, da liegt's:
 Was in dem Schlaf für Träume kommen mögen,
 Wenn wir den Drang des Ird'schen abgeschüttelt,
 Das zwingt uns' still zu stehn. Das ist die Rücksicht,
 Die Elend läßt zu hohen Jahren kommen.

Slovenski prevod pa slove:

Biti — ne biti? — to je zdaj vprašanje:—
 In kaj je plemeniteje: — trpeti
 Puščice vse in kopja zlè usode,
 Ali se orožiti proti morju
 Nadlog ter jih uničiti z uporom?
 Umreti — spati — in nič drugega!
 Nadejati se, da končá nam spanje
 To srčno bol in tisoč teh udarcev,
 Ki dédina so našega mesá —
 To bil bi smoter, vreden hrepenenja.
 Umreti — spati —
 Dà, spati! Morda tudi sanjati! —
 Ha, tu je voz! To premišljevanje,
 Kakóve sanje pridejo nam v spanju,
 Ko smrtnega otresemo se trupla —
 To zadržuje nas! In to je vzrok,
 Da réve naše stárajó se mirno.

Tudi tej knjigi je dala Gabrščekova tiskarnica prikupno zunanje lice, a mnogo lepše je njeno notranje bogastvo. *E. Gangl.*

Gledališke igre, spisal A. L. Bistriški. Prvi snopič »Gledaliških iger«, katere zalaga gospod pisatelj sam, a tiska J. Krajec v Novem mestu, obsega veselo igro v enem dejanju: »Lokavi snubač«.

Pišoč to igrice, je imel gospod pisatelj pred očmi brez dvojbe kak manjši gledališki oder, kakršni se nahajajo po čitalnicah na deželi. Kakemu manj izbirčnemu občinstvu bi utegnil ta dramatiški proizvod tudi prav ugajati, ne morem pa si misliti, da bi uspel na kakem večjem odru in pred občinstvom, ki je razvajeno in ki s kritičnim očesom motri, kar se godi pred njim.

Dejanje igrice je sicer možno, ali precej neverjetno.

Jakob Gornik, župan v neki večji vasi na Slovenskem, pričakuje novega okrajnega glavarja. Napovedal se mu je, da pride pregledat občinski urad. Prav ta dan pa pričakuje njegova hči Minka svojega ženina iz Ljubljane. Mati Marjeta je na strani hčere, oče pa noče nič slišati o snubcu iz mesta. Izbrati hoče svoji hčeri moža sam in sicer poštenega, pametnega, priprostega moža, kakor pravi on.

Jakob gre z dvema občinskima svetovalcema glavarju nasproti, v tem pa pride Ivan. Mati in hči mu povesta, da je dospel o zelo neprilicnem času. Skriti se mora v stranski sobi za toliko časa, da odide spet pričakovani glavar. Če se izteče vse povoljno, bo oče morda boljše volje in se bo manj ustavljal njegovi snubitvi. Ivan se vda in stopi v stransko sobo, mati in hči pa se gresta pripravljat za glavarjev sprejem.

Ivan ne strpi dolgo v »luknji«, kakor nazivlje ne posebno dovtipno on odkazano mu sobico. Dolgočasno mu je, in vrne se v večjo sobo oziroma na